

LEGĂMÂNT & DIALOG

UN STUDIUL AL PERICOPEI CU RABINUL SACKS

T"01

Mishpatim 5779

Iubirea față de străini

Sunt anumite porunci care se evidențiază prin pronunțata lor valoare morală. Acesta este și cazul legilor sociale din *Mishpatim*. Printre regulile foarte complexe despre comportamentul față de sclavi, vătămare corporală și proprietate, o poruncă anume iese în evidență, prin virtutea repetiției sale (apare de două ori în această pericopă), și a explicației istorico-psihologice din spatele ei:

Să nu îl asupriți pe străin și nici să nu îl oprimați, căci și voi ați fost străini în Egipt (Exodul 22:20)

Să nu oprimați un străin; voi înșivă știți cum se simte un străin [literalmente “voi cunoașteți sufletul unui străin”], pentru că și voi ați fost străini în Egipt. (Ex. 23:9)

Mishpatim conține mai multe niveluri ale dreptății sociale – interdicția de a profita de o văduvă sau un orfan, spre exemplu, sau a cere dobândă la un împrumut către un alt membru al comunității covenanțale, împotriva mitei și nedreptății, și așa mai departe. Prima și ultima dintre aceste legi, este porunca repetată împotriva prejudicierii unui *gher*, a unui “străin”. Este clar că la baza viziunii Torei despre o ordine socială dreaptă și îndurătoare este pus în joc un principiu fundamental.

Dacă o persoană este fiul unor prozeliți, aceasta nu trebuie batjocorită spunându-i-se “Amintește-ți faptele înaintașilor tăi,” deoarece este scris “Nu îl asupri pe străin și nu îl oprima.”

Înțelepții au remarcat punerea accentului pe străin în mod repetat în legile biblice. Potrivit rabinului Eliezer, Tora “avertizează împotriva nedreptățirii unui *gher* în treizeci și șase de locuri; sau în patruzeci și șase de locuri conform altor opinii.”¹

Indiferent de care este numărul exact, repetiția pe parcursul cărților lui Moșe este remarcabilă. Uneori străinul este menționat alături de sărac; alteori alături de văduvă și orfan. În mai multe instanțe Tora specifică “Trebuie să ai aceeași lege pentru străin și pentru băștinaș.”² Nu doar că străinul nu trebuie nedreptățit; acesta trebuie inclus în mod pozitiv în sistemele de asistență socială al societății israelite / evreiești. Însă legea merge mai presus de aceasta; străinul trebuie să fie iubit.

Atunci când un străin locuiește între voi, pe pământul vostru, să nu îl nedreptățiți. Străinul care locuiește alături de voi trebuie să fie tratat ca un băștinaș. Iubiți-l ca pe voi înșivă, căci și voi ați fost străini în Egipt. Eu sunt Domnul, Dumnezeul vostru. (Lev. 19:33–34)

Această dispoziție apare în același capitol sub forma poruncii, “Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (Levitic 19:18). Ulterior, în Deuteronom, Moșe clarifică faptul că acesta este chiar un atribut al lui Dumnezeu:

“Căci Domnul, Dumnezeul vostru, este Dumnezeul dumnezeilor, Domnul domnilor, Dumnezeul cel mare, puternic și înspăimântător, care este imparțial și nu primește mită. El apără cauza orfanului și a văduvei, iubește pe străin și-i dă hrană și îmbrăcăminte. Și voi trebuie să îi iubiți pe cei care sunt străini, căci și voi ați fost străini în țara Egiptului.” (Deut. 10:17–19)

¹ *Bava Metzia* 59b.

² Exodul 12:49; Levitic 24:22; Numberi 15:16,29.

Care este logica acestei porunci? Cel mai profund comentariu este oferit de Nahmanide:

Cea mai corectă interpretare pare a fi aceea că El spune: nu nedreptățiți un străin și nu îl oprimați, gândindu-vă, așa cum ați putea, că nimeni nu îl poate salva din mâinile voastre; știți că și voi ați fost sclavi în țara Egiptului și Eu am văzut oprimarea cu care egiptenii vă oprimbau, și am răzbunat cauza voastră asupra lor, deoarece Eu văd lacrimile celor care sunt oprimați și pe care nu are cine să îi consoleze... Asemenea, voi nu veți îndurera văduva și orfanul, căci le voi auzi strigătele, pentru că toți acești oameni nu se bazează pe ei înșiși, ci se încred în Mine.

Într-ul alt verset, El adaugă motivul: pentru că știți cum se simte un străin, căci și voi ați fost străini în țara Egiptului. Acest lucru înseamnă, voi știți că fiecare străin se simte deprimat, și că mereu oftează și plânge, și că ochii săi sunt mereu ațintiți către Dumnezeu, așadar El îi va arăta îndurare așa cum Ți-a arătat îndurare și ție [asemeni arată îndurare tuturor celor care sunt oprimați].³

Potrivit lui Nahmanide această poruncă are două dimensiuni. Prima este lipsa de putere relativă a străinului. El sau ea nu este înconjurat de familie, prieteni, vecini, o comunitate a celor care ar fi gata să îi sară în apărare. Așadar Tora avertizează împotriva nedreptății lor, căci Dumnezeu și-a asumat El însuși rolul de protector al celor pe care nu are cine altcineva să îi protejeze. Aceasta este dimensiunea politică a poruncii. Cel de-al doilea motiv, așa cum am remarcat deja, este vulnerabilitatea psihologică a străinului (ne reamintim propriile cuvinte ale lui Moșe la nașterea primului său fiu, când locuia printre Midianiți “Sunt un străin, într-o țară străină”, Ex. 2:22). Străinul este cel care trăiește înafara condițiilor obișnuite de siguranță ale casei sale și sentimentului de apartenență. El sau ea este, se simte, singur - și de-a lungul Torei, Dumnezeu are o sensibilitate aparte pentru suspinele celor oprimați, pentru sentimentele celor respinși, pentru strigătele celor care nu sunt auziți. Aceasta este dimensiunea emoțională a poruncii.

Rabinul Chayim ibn Attar (Ohr HaChayim) adaugă o perspectivă fascinantă. E posibil, spune el, ca tocmai sfințenia pe care israeliții o simt ca fii ai legământului să îi facă să îi privească de sus pe cei care nu au aceeași descendență. Așadar, ei primesc porunca de a nu se simți superiori față de *gher*, ci în schimb să își amintească de disgrația pe care înaintașii lor au trăit-o în Egipt.⁴ Ca atare, devine o poruncă să fie umili față de străini.

Oriunde ne-am uita, există ceva uluitor legat de această aproape nesfârșită repetare a grijei față de străin – laolaltă cu memento-ul istoric că “și voi ați fost sclavi în Egipt.” Este ca și cum, în această serie de legi, ne apropiem de esența misterului existenței evreiești în sine. Ce sugerează Tora?

Grija pentru dreptatea socială nu era ceva unic pentru poporul lui Israel.⁵ Ceea ce ne putem da totuși seama pe parcursul începutului narațiunii biblice este lipsa drepturilor de bază la care străinii pot apela. Nu este un accident că soarta Sodomei și a orașelor învecinate este pecetluită atunci când locuitorii încearcă să îi atace pe cei doi vizitatori ai lui Lot. De asemenea nu putem să nu simțim riscul la care Avraham sau Ițhac cred că se expun atunci când sunt forțați să își părăsească casa și să se refugieze în Egipt sau pe tărâmul filistinilor. În fiecare dintre aceste trei episoade (Geneza, capitolele 12, 20, 26) ei sunt convinși că vietile lor sunt în pericol; că ar putea fi uciși pentru ca nevestele lor să se alăture haremului regal.

Sunt de asemenea sugestii repetate, pe parcursul poveștii lui Iosef, că în Egipt, israeliții erau priviți ca niste paria (cuvântul “evreu”, asemenea termenului *hapiru* ce se regăsește în literatura non-israelită a vremii, pare a avea o pronunțată conotație negativă). Un anumit verset în special – atunci când frații vin să îl viziteze pe Iosef a doua oară – indică dezgustul cu care sunt priviți: Au adus de mâncare lui Iosif deoparte, și fraților lui deoparte; egiptenilor, care mâncau cu el, le-au adus de asemenea mâncare deoparte; căci egiptenii nu puteau să mănânce cu evreii, fiindcă lucrul acesta pentru ei este o urâciune. (Gen. 43:32)

³ Ramban, comentariu al Exodului 22:22.

⁴ Ohr HaChayim, comentariu al Exodului 22:20.

⁵ Zevi Moshe Weinfeld, *Social Justice in Ancient Israel and in the Ancient Near East* (Jerusalem: Magnes Press, 1995).

Așa stăteau lucrurile în lumea antică. Ura față de străin e una din cele mai vechi, datând din vremurile tribale și din preistoria civilizațiilor. Grecii îi denumeau pe străini “barbari” din cauza modului de a vorbi (care li se părea lor) ciudat, al cărui sunet le părea similar cu behăitul oilor.⁶ Romanii erau la fel de lipsiți de considerație față de rasele non-heleniste. Paginile istoriei sunt pătate de sângele vărsat în numele conflictelor rasiale sau etnice. Exact acestui lucru este cel căruia Iluminismul, noua “eră a rațiunii”, a promis să îi pună capăt. Ceea ce nu s-a întâmplat. În 1789, în timpul revoluției franceze, în timp de Drepturile Omului erau promulgate, au izbucnit revolte împotriva comunității evreiești din Alsacia. Ura față de lucrătorii imigranți englezi și germani a persistat pe parcursul secolului nouăsprezece. În 1881, în Marsilia, o mulțime de zece mii de oameni s-a răscolit atacându-i pe italieni și proprietățile lor. Antipatia față de cei diferiți este la fel de veche precum omenirea însăși. Acest fapt stă la baza experienței evreiești. Nu este o coincidență că iudaismul s-a născut în două călătorii de îndepărtare față de cele mai mari civilizații ale lumii antice: Avraham față de Mesopotamia, iar a lui Moșe cu israeliții față de Egiptul faraonilor. Tora este cel mai mare protest din lume împotriva imperiilor și imperialismului. Acest protest are diverse dimensiuni. O dimensiune este protestul împotriva încercării de a justifica o ierarhie socială și puterea absolută a conducătorului în numele religiei. O alta este subordonarea maselor față de stat - exemplificată de vastele proiecte de construcție, mai întâi Babel și apoi în Egipt și de înrobirea pe care o implicau. A treia este brutalitatea națiunilor în decursul războiului (tematica discursurilor lui Amos împotriva națiunilor). Fără îndoială, totuși, cea mai gravă infracțiune – din perspectiva profeților, cât și a cărților lui Moșe – era folosirea puterii împotriva celor neputincioși – văduva, orfanul și, mai presus de toate, străinul.

A fi evreu înseamnă a fi străin. Este greu să evităm concluzia că tocmai de aceea Avraham a primit porunca de a-și părăsi țărâmul natal, casa sa și a tatălui său; de ce mult înainte ca Iosef să se nască, lui Avraham deja i s-a spus că descendenții săi vor fi străini într-o țară care nu le va aparține; de ce Moșe a trebuit să îndure exilul propriu înainte de a prelua conducerea poporului său; de ce israeliții au trecut prin persecuții înainte de a deține propriul lor țărâm; și de ce Tora insistă atât de mult că această experiență – spunerea poveștii de Pesah, alături de gustul de neuitat al pâinii suferinței și al ierburilor amare ale sclaviei – trebuie să devină o parte integrantă a memoriei colective.

Este terifiant să înțelegem în retrospectivă cât de în serios a luat Tora fenomenul xenofobiei, a urii față de străin. Este ca și cum Tora ar spune cu cea mai mare claritate: rațiunea nu este suficientă. Compasiunea este inadecvată. Doar forța istoriei și a memoriei este suficient de puternică pentru a depăși ura.

Tora întreabă, de ce să nu îl urăști pe străin? Pentru că și tu la un moment dat erai în aceeași poziție în care se află el acum. Cunoști sufletului unui străin deoarece și tu ai fost cândva străin în țara Egiptului. Dacă tu ești o ființă umană, la fel este și el. Dacă el este mai puțin decât o ființă umană, la fel ești și tu. Trebuie să lupți împotriva urii din inima ta, la fel cum Eu am luptat cândva împotriva celor mai mari conducători și celor mai puternice imperii ale lumii antice în numele tău. V-am făcut arhetipul străinului în lume, pentru a putea lupta pentru drepturile străinilor – ale voastre și ale celorlalți, oriunde s-ar afla, oricine ar fi ei, oricare ar fi culoarea pielii lor sau natura culturii acestora, pentru că deși ei nu sunt creați după imaginea ta, spune Dumnezeu, ei sunt însă creați după a Mea. Există un singur răspuns suficient de puternic la întrebarea: De ce nu ar trebui să îl urăsc pe străin? Pentru că străinul sunt eu.

Şabat Şalom

Pentru mai multe articole ale Rabinului Sacks, vă invităm să vizitați www.rabbisacks.org

© Rabbi Sacks • Toate drepturile sunt rezervate
Biroul Rabinului Sacks este susținut de The Covenant & Conversation Trust

⁶ Verbul *barbarízein* în greaca antică însemna imitarea lingvistică a sunetelor făcute de non-greci, sau făcând erori gramaticale în greacă.